

Seriem vero annorum lapsorum inspiciendo atque effectus laborum meorum aestimando admodum elatus mihi videor, quod dignatus sum fieri quasi granum seminis a dilectissimo meo praeceptore Mariano Michalski formatum et seminatam, casum vero in terram bonam Patrum Ecclesiae, quod dedit fructum, nempe non ob ingenium meum, sed potius sedulitatis causa. De bona vero terra Patrum Ecclesiae exorti sunt ampli copiosique fructus – tam plurimae greges patrologorum tum in Polonia, tum in terris externis optime praeparatorum ad vivos valores traditionis exhauriendos; perfectum quoque fructum florescentis patrologiae Polonae talia incepta puto, ut pote „Vocem Patrum”; uberes fruges factae sunt demum etiam atque etiam novae editiones patristicae, quae studentibus, viris doctis omnibusque lectoribus faciliorem cum Patribus Ecclesiae conversationem reddunt.

Maxime et vere commotus sum, quod oculos vestros in me convertistis, amici, in me, inquam, quasi in garnum seminis paene emortuum. Valde etiam gaudeo praesentem caerimoniam haberi anno Dei Patris, de quo tam opipare et splendide Patres Ecclesiae dicebant docebantque. Ex studiis meis persuasum habeo Patres Ecclesiae hanc nobis veritatem realitatemque demonstravisse, in qua omnes sentimus nos filios Dei. Qua de causa tam saepe edocebant nos de his maximi momenti Evangeliae verbis: „Pater noster, qui es in caelis”.

Maximas gratias ago omnibus auctoribus, qui articulos suos in hisce Miscellaneis Patristicis publici iuris fecerunt. Gratias ago consilio editorum „Vocis Patrum”, imprimis vero amico meo, venerabili sacerdote, Stanislawo Longosz, cuius opera atque indefesso labore effectum est, ut hic sollemnis convetus congregaretur; gratias ago reverendissimae dominae, dominae Aliciae Stępniewska, tam intentae fautricis operariorum „Antiquitatis christianae”; gratias demum ago venerando sacerdoti Henrico Wójtowicz, qui sic eleganter latine nobis locutus est. Gratias praecipuas persolvo prodecano Facultatis Theologicae Catholicae Universitatis Lublinsensis, reverendissimo sacerdoti et professori Georgio Pałucki.

Ut summam faciam, breviter dicam: Cum quadraginta fere abhinc annos studiis patristicis favere inciperem, pauci erant in patria nostra viri docti, qui antiquitati christianae studerent; hodie, cum insignis titulus emeriti supra cervicem mihi pendet, exclamare possum: «O, me fortunatum, ter, inquam, fortunatum, qui tot talesque amicos et socios laborum operumque meorum circum me congregatos conspicio».

Dilectissimi amici, «Deus vobis retribuatur pro benevolentiam vestram» – his enim latinis verbis reddere velim illud nostrum: «Bóg zapłać».

Ks. Stanisław Longosz

4. MILLENARYZM WCZESNOCHRZEŚCIJAŃSKI (Sekcja Patrystyczna, Legnica, 24-25 IX 1999)

W dniach 24-25 września 1999 roku odbyło się w Wyższym Seminarium Duchownym w Legnicy doroczne spotkanie członków Sekcji Patrystycznej działającej przy Komisji Episkopatu Polski do spraw Nauki Katolickiej, w którym wzięło udział 36 uczestników. Było ono poświęcone millenaryzmowi wczesnochrześcijańskiemu.

Stało się już tradycją zjazdów patrologów, że rozpoczynają się one od sprawowania Eucharystii. W pierwszym dniu obrad Mszy św. przewodniczył oraz homilię wygłosił J.E. Bp Tadeusz Rybak, ordynariusz Diecezji Legnickiej.

Otwarcia obrad dokonał ks. prof. dr hab. Jerzy Pałucki, przewodniczący Sekcji Patrologów. Wskazał on na aktualność tematu i podkreślił, że w dzisiejszym świecie notujemy ogromną aktywność różnych sekt, które w mniejszym bądź większym stopniu nawiązują do starożytnych interpretacji, zwłaszcza Apokalipsy. Do przewodniczenia sesji przedpołudniowej ks. Przewodniczący poprosił ks. prof. Bogdana Cześca z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu..

Jako pierwszy głos zabrał ks. prof. dr hab. Henryk Pietras SJ z Instytutu Filozoficznego XX. Jezuitów z Krakowa, który przedstawił referat pt. *Millenarystyczna interpretacja szabatu*. Stała się w nim odpowiedzieć na pytanie: Jak się mają poglądy millenarystyczne do chrześcijańskiej interpretacji szabatu? Zaznaczył, że w niektórych świadectwach patrystycznych oba te pojęcia występują łącznie, nie jest jednak jasne, czy mówią o millenium przy okazji szabatu, czy też odwrotnie. Autor referatu ukazał bogactwo i złożoność zagadnienia zaznaczając, że w literaturze patrystycznej pojawiają się różne tradycje. Jego zdaniem, głównym świadkiem tegoż argumentu tzn. piszącym o millenium jako szabacie jest Ireneusz. Przypomniał przy tej okazji, że autor ten jest związany ze wspólnotą, która kształtowała się wokół osoby i tradycji św. Jana. Zdaniem autora referatu, cały problem leży w tym, aby trafnie odpowiedzieć na pytanie: dlaczego starożytni czuli się zobowiązani do chronologicznego wyjaśniania eschatologii? Wydaje się, że problem leży w koncepcji czasu, a ściślej biorąc w pojmowaniu czasu jako bytu, lub jako rzeczywistości transcendentnej, w której zanurzone jest wszystko, co istnieje od początku do tak zwanego «końca czasów», a co za tym idzie cały problem z eschatologią, zmartwychwstaniem. Przy tej okazji uczestnicy spotkania podjęli decyzję, że właśnie problem koncepcji czasu, będzie tematem przyszłorocznego spotkania.

Następny referat wygłosił ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor z Uniwersytetu im. Ks. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie: *Tysiąc lat panowania Chrystusa na ziemi. Millenarystyka w ujęciu Ireneusza z Lyonu (Adv. haer. V 3, 4-36, 3)*. W pierwszym punkcie swego wystąpienia przedstawił on "Wybranych ostatniego tysiąclecia", to znaczy tych, którzy będą mieli udział w tym tysiącletnim panowaniu. W punkcie drugim „*Doskonałość stworzonego świata*”, na podstawie analizy tekstów, konkluduje, „że dopiero w ostatnim Tysiącleciu stworzenie osiągnie postać doskonałą [...] czyli ostateczną, odkupioną przez dzieło Chrystusa. Odnowiona ziemia będzie służyła «synom bożym»”. W punkcie trzecim „*Jerozolima na ziemi*” autor referatu przywołał m.in. opinię Orbeo, według którego „prezbiterzy uczyli o Jerozolimie ostatecznej, niebieskiej. Ireneusz mógł jednak zastosować obraz dla Jerozolimy w Tysiącleciu, jako miasta, w którym jest wiele różnych mieszkańców”. W następnym, czwartym punkcie wskazał na źródła nauki o Tysiącleciu. Niezwykle cennym jest to, że ks. prof. Myszor podał w zakończeniu obszernie fragmenty z *Adversus haereses* ukazujące polemikę Ireneusza z gnostykami. Niejako uzupełnieniem tych wywodów było wystąpienie ks. prof. dra hab. Marka Starowiejskiego (UW), który przedstawił problem apokaliptyki apokryficznej. Sesję tę zakończyło wystąpienie

p. prof. dra hab. Jerzego Wojtczaka (UW), który przedstawił *Problem millenaryzmu w twórczości Laktancjusza*. Autor referatu zaznacza, że Laktancjusz, co prawda, w swym dziele *Divinae Institutiones*, wykładając eschatologię, mówi dość obszernie o tysiącletnim królestwie, które nastąpi po okresie wielkiego ucisku, to jednak nie wspomina w tym momencie o księdze Apokalipsy. Ponadto mistyka liczb była w późnej starożytności tak rozpowszechniona, że „operacje matematyczne” Laktancjusza nikogo nie dziwią, lecz też nie ułatwiają, biorąc pod uwagę trudności z jednoznacznym określeniem zasadniczych pojęć, jednoznacznego określenia laktancjańskiego millenaryzmu. Dlatego też Autor proponuje dokładne zbadanie, które nurty wpłynęły na kształtowanie się tych pojęć Laktancjusza.

Po obiedzie uczestnicy sympozjum, korzystając z uprzejmości gospodarzy, udali się na zwiedzanie zabytków i ciekawych miejsc Legnicy, a następnie do sanktuariów na Legnickich Polach i w Krzeszowie.

W drugim dniu spotkania obradom przewodniczył ks. prof. Henryk Pietras z Krakowa. Pierwszy referat wygłosił ks. dr Mariusz Szram (KUL): *Orygenes a millenaryzm – jednoznaczne odrzucenie czy przyjęcie pewnych inspiracji*. Na podstawie przeprowadzonych analiz tekstów Aleksandryjczyka stwierdził, że – zgodnie z panującymi wśród badaczy przekonaniem – w zachowanych dziełach Orygenesesa przeważa zdecydowanie stanowisko odrzucenia też millenarystycznych oraz krytyki literalizmu egzegetycznego i materializmu ontycznego w odniesieniu do obietnic eschatologicznych. Ukazał jednak równocześnie kilka przykładów niewielkiej inspiracji chiliastycznej w zakresie przekonań o istnieniu pewnego etapu rozliczenia z życiem ziemskim, poprzedzającego ostateczne zmartwychwstanie oraz dotyczących rozumienia symboliki liczby „7” i dnia siódmego. Te wydobyte z pism Orygenesesa drobne nawiązania do założeń znanych z koncepcji millenarystycznych, nie oznaczają, zdaniem prelegenta, sympatii Aleksandryjczyka do millenaryzmu, ale są jednym z szeregu elementów pochodzących z różnych doktryn wykorzystanych przez niego do wyciągnięcia własnych wniosków i do prowadzenia wielkiej, otwartej dyskusji nad istotnymi tematami rodzącej się teologii. Następny referat wygłosił o. dr Celestyn Paczkowski z Jerozolimy pt. *Interpretacja millenarystyczna idei Jerozolimy (II-III wiek)*. Wskazał w nim na rolę, jaką odegrała idea Jerozolimy odbudowanej według opisów proroków i Apokalipsy w kształtowaniu się chrześcijańskiego millenaryzmu. Podał także przyczyny, które ostatecznie zdecydowały o upadku millenaryzmu.

Program spotkania różnił się nieco od zaplanowanego, nie przyjechało bowiem dwóch zapowiadanych wcześniej prelegentów. Jeden z nich, ks. dr Krzysztof Witko ze Lwowa, nadesłał tylko tekst zapowiadanego referatu pt. *Millenaryzm w pierwszych wiekach chrześcijaństwa. Rys historyczny*, który zostanie dołączony do publikowanych materiałów z sympozjum⁶⁶.

Po dyskusji nad wygłoszonymi referatami zamknięto część naukową spotkania i przystąpiono do omawiania spraw organizacyjnych. Podano m.in. do wiadomości

⁶⁶ Prelekcja ta razem z pozostałymi referatami spotkania została opublikowana w „Tarnowskich Studiach Teologicznych” 19 (2000) 3-66.

najbliższe plany wydawnicze, podzielono się spostrzeżeniami dotyczącymi zmian w *ratio studiorum* oraz wyznaczono miejsce następnego spotkania, które odbędzie się w Wyższym Seminarium Duchownym w Elku. Na zakończenie Przewodniczący Sekcji podziękował gospodarzom za gościnne przyjęcie.

Ks. Jerzy Pałucki

5. XXXII DOROCZNE SPOTKANIE SEKCJI FILOLOGICZNEJ (Kazimierz Biskupi, 14-15 IX 1999)

Na doroczne XXXII spotkanie Sekcji Filologicznej przybyło 25 przedstawicieli ośrodków seminaryjnych i uczelnianych. Pierwszy dzień obrad poprzedziła uroczysta Msza św., której przewodniczył J.E. Ks. Bp dr Roman Andrzejewski z miejscowej diecezji wrocławskiej. W wygłoszonej homilii ks. Biskup nawiązał do zadań i roli, jakie pełnią uczestnicy spotkania; w większości bowiem nauczają języków klasycznych w seminariach. Otwarcia obrad dokonał przewodniczący Sekcji – ks. prof. dr hab. Henryk Wójtowicz (KUL). W imieniu zaś organizatorów spotkania głos zabrał ks. mgr Stanisław Murach – Rektor goszczącego seminarium.

W pierwszym dniu obradom przewodniczyła s. dr Ambrozja Kalinowska. Zebrani wysłuchali najpierw wystąpienia ks. dra hab. Stanisława Longosza, który w referacie pt. *Kasjodor jako pośrednik w przekazie kultury klasycznej średniowieczu* najpierw przedstawił biografię Kasjodora, a następnie jego działalność wychowawczą, mającą ogromny wpływ na szkolnictwo średniowiecza. Prelegent ukazał także nowatorski program szkolnictwa Kasjodora, w którym nauki teologiczne zostały powiązane z naukami humanistycznymi. Jako drugiego referenta zebrani mogli wysłuchać ks. prof. dr hab. Antoniego Swobodę (UAM), który mówił na temat: *Godność ojca w pismach Plutarcha z Cheronei i św. Augustyna*. Z przedstawionego zagadnienia wypływa wniosek, iż od tego, jakimi ideałami kieruje się ojciec w życiu, a także od jego osobowości, zależy wychowawcze albo destrukcyjne oddziaływanie na dziecko, oraz cała jego formacja. Jako trzeci prelegent głos zabrał ks. dr Tadeusz Gacia (WSD, Kielce), który mówił na temat: *Motywy agonistyczne w pismach Tertuliana*. Autor wystąpienia stwierdził, że w pismach Tertuliana motyw agonów pojawia się najczęściej przy tematyce męczeństwa, sam Bóg zaś występuje jako gwarant dla uczestników agonu. On bowiem nie tylko zaprasza do udziału, lecz także rozdaje nagrody. Jest to reminiscencja motywów biblijnych. Z czwartym referatem wystąpił prof. dr hab. Marian Szarmach (UMK), który mówił na temat: *Apollonios z Tyany jako konkurent Chrystusa*. Profesor podał liczne przykłady z życia Apolloniosa, ubarwione cytatami literackimi, nawiązującymi do dzieła Flawiusza Filostrata, zaznaczając, że utwór ten wywarł duży wpływ na wczesnochrześcijańską hagiografię. Po wysłuchaniu referatów wywiązała się dyskusja, w której głos zabrali: ks. prof. A. Swoboda, ks. dr T. Gacia, ks. dr hab. S. Longosz, dr P. Nehring, ks. dr L. Nieścior, s. dr A. Kalinowska, ks. prof. H. Wójtowicz.